

фонда ҳам бентонит 3,0 т/га меъёрда кузги шудгор остига қўлланилганда олиниб, тола чиқими 37,3 ва 36,8 %, тола узунлиги 36 ва 35 мм ни, микронейри 4,6 ва 4,8 ни ташкил қилди ҳамда назоратга қараганда тола чиқими 0,7 ва 1,0 %, тола узунлиги 1,0 мм юқори, микронейр эса 0,2 ва 0,1 га камайгани аниқланди.

Демак, ўртача шўрланган ўтлоқи соз тупроқлар шароитида қўлланилган бентонит лойқаси меъёрлари пахта ҳосилини

ошириб, толанинг сифат кўрсаткичларини яхшиланишига ижобий таъсир кўрсатади.

Дилбар Абдукаюмовна Тунгушова,
қ.х.ф.д., катта илмий ходим,
Дилмурод Абдулвосидович Туракулов,
таянч докторант,
ПСУЕАИТИ.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ражабов Н. Қ. "Ўзадан юқори ҳосил олиш агротехнологияси". Монография-Тошкент: ТИҚХММИ, 2019, Б.9.
2. Сатаров Д.С. Пахта толаси ҳосилининг нав-тупроқ-ўғит тизимига боғлиқлиги // Ж. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. 1980, №5, Б.86.
3. <https://rns.online/economy/>

УЎТ: 635.9.

ИННОВАЦИОН ЁНДОШУВ

ЭКИШ ВА ЧИЛПИШ МУДДАТЛАРИГА БОҒЛИҚ ҲОЛДА ДЕФОЛИАЦИЯНИНГ БИР ДОНА КЎСАКДАГИ ПАХТА ВАЗНИГА ТАЪСИРИ

Аннотация. Мақолада чигит экиш муддатлари ва чилпиш усулларига боғлиқ ҳолда дефолиациянинг бир дона кўсакдаги пахта вазнига таъсири (ғўзанинг "С8290", "Султон", "Бухоро-8" навлари) баён этилган. Мақбул вариантларда бир дона кўсакдаги пахтанинг вазни 0,5-0,2 г. оралиғида кузатилган.

Барча пахта етиштирадиган давлатларда амалга оширилган агротехник тадбирлар, айниқса чигит экиш муддатлари, чилпиш ва дефолиация тадбирлари ҳудудларнинг иқлим шароити ва ғўза навларининг морфобиологик хусусиятларини инобатга олган ҳолда ўтказилади. Негаки, ғўза навларининг хусусиятига кўра чигитнинг униб чиқиш қобиляти, шохланиш типи ва дефолиантларга таъсирчанлиги ҳар хил бўлганлиги учун ушбу агротехник тадбирларни мақбуллаштириш муҳим аҳамият касб этади. Чигитни турли муддатларда экиб парваришланганда, ўсимликнинг биомассаси ҳар хил шаклланади. Бу эса чилпиш агротадбирини табақалаштириб ўтказишда муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, ғўзада чилпиш агротадбирини эрта муддатларда ёки кечиктириб ўтказиш, унинг вегетатив органларининг турлича шаклланишига олиб келиб, натижада ҳосилдорликни пасайиши ёки юқори бўлишини таъминлайди.

Б.Х.Тиллабеков ва И.О.Бўриевлар томонидан Қашқадарё вилоятининг типик бўз тупроқлари шароитида чигитни турли экиш муддатларини ғўзанинг пахта ҳосилига таъсири ўрганилганда, 2-экиш муддатида (5-10 апрель) барча вариантларда 1-экиш муддатида (10-15 март) экилганга нисбатан ғўза навларининг ҳосилдорлиги камайиши аниқланган. Буни шу майдоннинг тупроқ иқлим шароитига боғлиқ эканлигини таъкидлаб, ўрта толали "Наманган-77", "Бухоро-6", "С-6530", "Меҳр" навларини 2-экиш (5-10 апрель) муддатида экилиб 120 минг туп/га кўчат қалинлигида парваришлаганда 1-экиш муддатида (10-15 март) экилган ғўза навларига нисбатан 1; 1,2; 1,8 ва 1,9 ц/га ҳосилдорлик кам бўлишини кузатганлар [6; Б. 247].

Дефолиация ўтказишнинг мақбул муддатларини аниқлаш мақсадида турли (Эркин цианамид, Фолекс, Реглон) дефолиантларни ғўза кўсакларининг 1-2, 3-4 ва 5-6 дона очилиши муддатларида қўллаб ўрганилган. Олинган натижалар шуни кўрсатганки, дефолиация 1-2 кўсаклар очилган муддатда ўтказилганда баргларнинг тўкилиши билан бирга

кўсакларнинг мажбурий очилиши эвазига тола сифатининг бузилиши ва ҳосилнинг камайиши кузатилганлиги, ғўза кўсаклари 3-4 дона очилган муддатда эса баргларнинг тўкилишини кўпайганлиги аниқланган. Шунингдек, кўсаклар 5-6 дона очилган муддатда эса баргларнинг тўкилишини камайиб борганлигини бу асосан ҳаво ҳароратининг пасайганлиги билан боғлиқ бўлган деб изоҳлаганлар (Д.Агакишиев, Т.Б.Базанова, А.Сопьев, Д.Бабаев, 1968). [1; С. 109-115].

Тажрибада ўрта толали "Бухоро-8", "Султон", "С-8290" ғўза навлари турли муддатларда экилиб, шу фонларда ҳар хил муддат ва усулларда чилпиш ишлари ўтказилди. Бу билан ушбу ғўза навларининг хусусиятидан келиб чиққан ҳолда мақбул чигит экиш ва чилпиш муддатлари ҳамда усуллари ишлаб чиқилиб, фермер хўжаликларига тавсиялар берилди.

Илмий изланишлар 2017-2019 йиллар давомида олиб борилиб, улар ЎзПТИда қабул қилинган «Методика полевых опытов с хлопчатником» (1981), «Дала тажрибаларини ўтказиш услублари» (2007) [1], «Дефолиантларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар» (2004) қўлланмалари асосида олиб борилди [3]. Ҳосилдорлик бўйича олинган маълумотларга Б.Доспеховнинг «Методика полевого опыта» (1979) қўлланмаси асосида математик ишлов берилди [2].

Дала тажрибаларимизда айнан чигит экиш муддатлари ва чилпиш тадбирлари бўлганлиги боис ушбу омилларни ўрганилаётган "С-8290", "Султон", ва "Бухоро-8" ғўза навларини кўсакларини сони ва салмоғига таъсир этишига узвий боғлиқлиги аниқланди.

Пахта теримидан олдин барча вариантларнинг I ва III қайтариқларидан умумий терим ҳисобида 50 дона очилган кўсакдан пахта териб олинди. Олинган намуналар электрон тарозида тортилиб, бир дона кўсакдаги пахта вазни чиқарилди.

Олиб борилган тадқиқот натижаларига кўра, "Бухоро-8" ғўза навининг 1-2-чигит экиш фонида, яъни 10-15 апрель кунлари

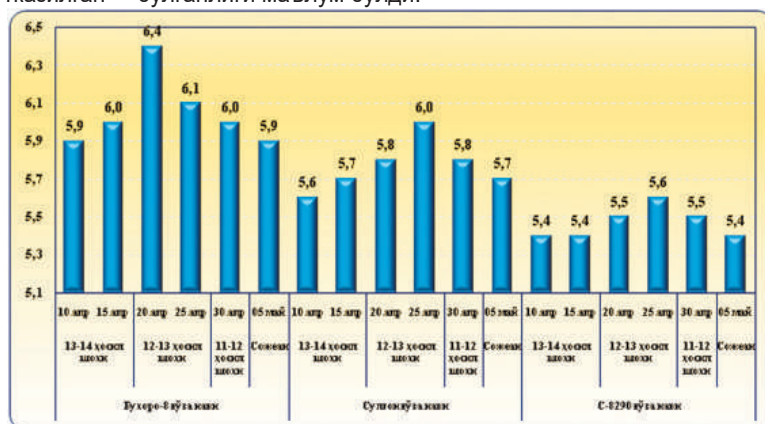
экилиб, 13-14 ҳосил шохида чилпиш ўтказилган вариантларда икки терим ҳисобига ўртача 1 дона қўсақдаги пахта вази 5,9-6,0 г. ни ташкил этган бўлса, чигит экиш 20-25 апрель кунлари амалга оширилиб, чилпиш 12-13 ҳосил шохида ўтказилган вариантларда мос равишда 6,4-6,1 г. ни ташкил этганлиги аниқланди. Қолган 30 апрель ва 5 май кунларида чигит экилиб, мутаносиб равишда чилпиш 11-12 ҳосил шоҳда қўлда ва ўсув даврида “Сожеан” препарати билан ўтказилган вариантларда 1 дона қўсақдаги пахта вази 6,0-5,9 г. га тенг бўлганлиги маълум бўлди (1-жадвал).

“Султон” ғўза навида чигит экиш 10-15 апрель кунлари амалга оширилиб, ғўзада чилпиш 13-14 ва 12-13 ҳосил шохи пайдо бўлганда ўтказилган вариантларда, ўртача бир дона қўсақдаги пахтанинг вази 5,6-5,7 г. ни ташкил этиб, ушбу чигит экиш муддатидаги паралел “Бухоро-8” ғўза навида нисбатан 0,3 г. га кам бўлганлиги кузатилган. Шунингдек, ғўза навини 20-25 апрель кунлари экиб, 12-13 шохида чилпиш ўтказилган вариантларда мутаносиб равишда бир қўсақдаги пахта вази 5,8-6,0 г. ни ташкил этганлиги маълум бўлди.

“Султон” ғўза навида эса чигитни 30 апрель ва 5 май кунлари экиб, ғўзани 11-12 ҳосил шохи таъминланганда ва “Сожеан” препаратидида кимёвий усул билан чилпилган вариантларда бир қўсақдаги пахта вази мос равишда 5,8-5,7 г. ни ташкил этди.

Эртапишар “С-8290” ғўза навини 10-15 апрель кунлари экиб, 13-14 ҳосил шохида чилпиш ўтказилган вариантларда икки терим ҳисобига ўртача 1 дона қўсақдаги пахта вази 5,4-5,4 г. ни ташкил этган бўлса, чигит экиш 20-25 апрель кунлари амалга оширилиб, чилпиш 12-13 ҳосил шохида ўтказилган вариантларда мос равишда 5,5-5,6 г. ни ташкил этганлиги аниқланди. Қолган 30 апрель ва 5 май кунларида

чигит экилиб, мутаносиб равишда чилпиш 11-12 ҳосил шоҳда қўлда ва ўсув даврида “Сожеан” препарати билан ўтказилган вариантларда 1 дона қўсақдаги пахта вази 5,5-5,4 г. га тенг бўлганлиги маълум бўлди.

1-расм. Ғўза навларида чигит экиш ва чилпиш муддатларига боғлиқ ҳолда ЎЗДЭФ дефолиантининг битта қўсақдаги пахта вази, г. (Фарғона 2017-2019 йй).

Олинган натижаларни таҳлил қилиб, шундай хуласа қилиш мумкин, бир дона қўсақдаги пахта вази бўйича энг юқори кўрсаткичлар “Бухоро-8” ғўза навида чигит экиш 20 апрелда амалга оширилиб, 12-13 ҳосил шохида чилпиш ўтказилган вариантдан олинди ва 6,4 г. ни ташкил этди. Шунингдек, “Султон” ва “С-8290” ғўза навларида чигит 25 апрелда экилиб, 12-13 ҳосил шохида қўлда чилпиш ўтказилганда бир дона қўсақдаги пахта вази мос равишда 6,0-5,6 г. ни ташкил этганлиги кузатилди.

Бекзод Одилжонович Ибрагимов,
муштақил тадқиқотчи,
ПСУЕАИТИ.

АДАБИЁТЛАР:

1. Агакишиев Д., Базанова Т.Б., Сопиев А., Бабаев Д. Влияние стимуляторов и дефолиантов на советский тонко-волокнистый хлопчатник. - Ашхабад: Ўлим, 1968. -С. 109-115.
2. Дала тажрибаларини ўтказиш услублари. Тошкент, 2007. - 147 б.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. - Москва, 1985. - 416 с.
4. Дефолиантларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар. - Тошкент: Давлат кимё комиссияси, 2004. - 12 б.
5. Сухов В.И. Чеканка хлопчатника в Туркмени. -Ашхабад: Туркменгосиздат, 1939. -С. 26-28.
6. Тиллабеков Б.Х., Бўриев И.О. Ғўза парваришининг экиш муддатлари ва қўчат қалинликларига боғлиқ ҳолда ҳосилдорлиги //Қишлоқ хўжалигида янги тежамкор агротехнологияларни жорий этиш. Республика илмий-амалий конференция маърузалари тўплами. - Тошкент: Ўзбекистон, 2011.-Т. - 247 б.

ЎЎТ: 633.11: 581.2: 582.28: 632.4

ҒАЛЛАЧИЛИК СИРЛАРИ

БУҒДОЙ БОШОҚЛАРИНИНГ ФУЗАРИОЗ КАЛМАРАЗ КАСАЛЛИГИ

Annotatsiya. Adabiyot xabarlariga ko'ra kalmaraz bilan zararlangan bug'doy boshloqlaridan *Fusarium turkumiga* mansub 45 tadan ko'p zamburug' turlari ajratilgan. Tanqidiy tahlil asosida ushbu turlar 4 guruhga bo'lingan. 1-guruhga kuchli patogenlar – *F. graminearum*, *F. asiaticum*, *F. culmorum* va tarkibida 14 ta yangi tur bo'lgan bitta kenja guruh, 2-guruhga esa *F. acuminatum*, *F. avenaceum*, *F. crookwellense*, *F. poae*, *F. pseudograminearum* va yana ikkita turdan iborat bo'lgan «minor» patogenlar kiritilgan. 3-guruhga boshqachalarning patogenlaribo'lgan, bug'doyto'qimalarigatashodifankiradigan 8 ta turkiritilgan. 4-guruhga zaiflashganyokioldinboshqa, birlamchipatogenlarbilanzaralanganbug'doyto'qimalarinitashodifane gallofchi 17 ta saprofit, ikkilamchiinvayderturlarkiritilgan.

Kalit so'zlar: bug'doy, boshqakalmarazi, *Fusarium* spp., agressivlik, ikkilamchiinvayder.